

GYEKICZKY TAMÁS

**Klinikai tapasztalatok
(Esetleges összefoglalás a büntetőjogi jogklinika védői
munkájáról)***

A szerző tisztában van azzal, hogy átfogó elemzési szempontokat e rövid írásban nem tud érvényesíteni. Ennek egyik oka, hogy az ügyei többsége (három vagy négy ügy kivételével) már bírói szakaszban voltak, amikor a képviselőt a Jogklinika a kirendelt védőtől átvette, így a nyomozási, vagy az ügyészi szakról nem voltak közvetlen tapasztalataink. A védői lehetőséget meghatározta az ügyek „állása”: a munka során nyomozati cselekmények indítványozására, az elvégzett bizonyítási eljárás kiegészítésére – a bírói szakasz természeténél fogva – csak részlegesen kerülhetett sor. Mivel ügyeinkben vagy az iratismertetés volt hátra, vagy a teljes beismerést, a feltáró jellegű együttműködést választotta (korábban) védekezésül az ügyfelünk, az ügy lefolyása is korlátozta fellépésünk lehetőségeit.

Mindezek ellenére bőségesen zúdultak ránk az előzetes letartóztatással, a bizonyítási eljárás jelenlegi szabályaival kapcsolatos tények és információk, ám ezek tengelyében a bíróság áll.

A bíróságot – lévén jogállamról szó – nemcsak nem illik bírálni a védőnek, hanem (ügyvédként) nem is szabad. Ezért a következő oldalakon nem bírálat, nem kritika fogalmazódik meg, hanem egyszerű tapasztalatokról írunk, olyan (dokumentálható) tényekről, amelyek a büntetőeljárás bírói döntéseinek sajátosságait írják körül.

* Jelen írás kísérlet arra, hogy az 1997-2001 között működő büntetőjogi jogklinika néhány hasznosítható tapasztalatát megfogalmazzuk. Mivel a szerző a leírt eseteket ügyvédként eljárva élte meg, mindez sem a tudományos, sem az írói munkásságának részét nem képezi. Gazdagítja viszont a szakmai tapasztalatát, ezért remélhetőleg az olvasónak is hasznára lesz. A tanulmány első változata a Jogklinika működéséről készített (soha meg nem jelent) könyv egyik fejezete lett volna.

I. Alapjogok, avagy a jog alapjai

A büntetőeljárás természeténél fogva minden fázisában sérti az alkotmányos alapjogok nagy részét, korlátozza az alapvető emberi jogokat – ez ma már olyan evidencia, amellyel nem kell különösen foglalkoznunk. A kérdés ezért inkább az, hogy az alapjogok korlátozása törvényesen, azaz a törvényekben meghatározott módon történik-e avagy sem.

Az általam képviselt valamennyi ügyben az ügyfelünk előzetes letartóztatásban volt.¹ Az előzetes letartóztatás formailag minden esetben rendben volt, bírói döntés alapján, a fellebbezést másodfokon elbírálva (elutasítva) születtek meg a jogerős letartóztatási döntések. Ehhez képest a tárgyaláson a bíróság az esetek felében megszüntette az előzetes letartóztatást – elfogadva a védői érvelést. Azokban az esetekben, ahol nem szüntették meg, olyan súlyú elsőfokú ítélet született (vagy volt rá kilátás), ami indokoltá (nem elfogadottá) tette az előzetes letartóztatás fenntartását. Az ügyek egy részében azonban a bíróság a büntetést az előzetes letartóztatás idejének beszámításával kitöltöttnek vette, ezért azonnal szabadított. Megjegyzést érdemel, hogy ezekben az esetekben leginkább külföldi állampolgár (magyar nemzetiségű) volt az ügyfél, és a szabadítást követően napokon belül végrehajtották a kiutasítást.

Furcsa érvelésháború zajlott a védelem és a bíróságok között. Amikor például az elsőfokú döntés indokolásában a szökés veszélyére hivatkozva rendelték el, vagy tartották fent az előzetest, és mi ezt megcáfoltuk, a másodfok teljesen másra hivatkozva – így újabb bűncselekmény elkövetésének lehetőségére utalva – utasította el fellebbezésünket. Mintha nem az érvek csatája, hanem a fogvatartás indokoltságának mindenáron való bizonyítása uralkodott volna ezekben a döntésekben.

Az előzetes fogvatartásról hozott bírói döntést szinte kivétel nélkül meghatározta az eljárás tárgyát képező cselekmény értékelése. Ez alatt azt értjük, hogy a bíróság nem tudta függetleníteni magát az ügy fejben lejátszott előzetes, tartalmi értékelésétől akkor, amikor az előzetes letartóztatásról kellett volna döntenie. Eseteink közül kiemelkedik például amikor 18 hónapig azért tartották fent az előzetes letartóztatást, mert „súlyos bűncselekmény miatt” (rablás) folyik az eljárás. Azt azonban nem mérlegelték – erre csak a másodszor elnapolt tárgyaláson került sor –, hogy egyfelől a vád tárgyává tett rablás megrekedt a kísérleti szakaszban, illetőleg nem rablásról, hanem például dolog ellen erőszakkal elkövetett lopásról is szó lehet. Tehát az ügyészi vád, a vádiratban leírt tényállás minden felülvizsgálat nélkül megalapozta az előzetes letartóztatást. Tudom jól,

¹ Az előzetes letartóztatás magyarországi irodalma meglehetősen bőséges. Két munkára hívjuk fel az olvasó figyelmét: KÖVÉR Ágnes (szerk), *Előrehozott büntetés*, Budapest, 1997, valamint RÓTH Erika, *Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái*, Budapest, 2000.

hogy a cselekmény tartalmi mérlegelésére az előzetes letartóztatás elrendelésekor vagy meghosszabbításakor nem kerülhet sor, ám a vádbeli tényállás alapulvétele eleve tartalmi döntés, olyan döntés, amelytől az ítélkező tanács eltér(het) és sok esetben másképpen állapítja meg a tényállást, vagy enyhébben ítéli meg a cselekményt. Az előzetes letartóztatásról szóló döntést tehát nem az előzetes letartóztatás törvényben meghatározott funkciójának figyelembevételével hozták meg, hanem mintegy előzetes érdemi elbírálás keretében. E bírói felfogással szemben a védelemnek csak korlátozott lehetősége van, ugyanis az eljárás tárgyává tett cselekmény (magatartás) tartalmi értékelésével érvelhet, amelynek megítélésében a perbíróság az illetékes, mint ahogy csak a perbíróság előtt van lehetőség a bizonyítási eljárás lefolytatására is.

Fiatalkorúak előzetes letartóztatásánál tapasztaltuk, hogy a bíróság az előzetes elrendelésével „nevelni akar.” Az előzetes meghosszabbításáról adott indokolásában kifejtette, hogy „... a cselekmények tárgyi súlyának megfelelő büntetés mértéke miatt a szökés, elrejtőzés veszélye továbbra is reális lehet, ha a vádlott visszakerülne abba a milieu-be, (erélytelen szülői háttér, befolyásolható baráti kör) ahol cselekményeit elkövette. Ezzel szemben az a nevelőintézeti környezet, ahol a vádlott az előzetes letartóztatását tölti, elegendő biztosíték a szökésveszély megelőzésére azon túl, hogy a fiatalkorú vádlott az ott töltött 14 hónap alatt rendkívül sokat fejlődött, pozitív irányba változott...”. Nézetünk szerint ez az érvelés messze túlnyúlik a büntetőjog határán, sőt a büntetőeljárás egyik legsúlyosabb eszközének felhasználásával társadalmi problémát akar kezelni. Még belegondolni is rossz eme „jogfelfogás” konzekvenciáiba: tömeges elterjedése a nevelőtáborok, az ítélet nélkül fogvatartottak korrekciós táborainak adna szabad utat.

Eddigi példáink egyértelműen arról szóltak: az ártatlanság vélelme az, amely súlyos sérelmet szenved az eljárás során. Talán – népiesen szólva – a „nem zörög a haraszt” jellegű érvelések fordulnak meg a döntést hozók fejében, annak bizonyossága, hogy aki ellen büntető eljárás folyik, az ellen nem véletlenül folyik. Ez persze igaz is, mivel az alapos gyanú valóban a „nem véletlen” fogalomkörébe tartozik, az eljárás bírói szakaszában azonban már a szereplőknek túl kellene lenniük az alapos gyanú problémakörén. Talán egyfajta bátortalanságról van szó, vagy arról hogy a bíró nem tudja magát függetleníteni a nyomozó hatóságtól. Arról is szó lehet továbbá, hogy hiányoznak (vagy kevesen vannak) azok a döntéshozók, akik az előzetes letartóztatás intézményét, mint eljárásjogi intézményt működtetnék, és nem ruházzák fel olyan funkciókkal, amelyek nem az előzetes letartóztatás feladatkörébe tartoznak.

A jelenleg hatályos magyar büntetőeljárás törvény lényegében az ártatlanság vélelméből vezeti le az eljáró hatóságokat terhelő bizonyítási kényszert. Az utóbbi évek történései miatt természetesen a védő lehetőségei megnöttek e területen, de a bizonyítási eljárás jelentős költségei, a felderítés eszközeinek a hatóság kezébe

történő koncentrálódása miatt nem sokat változott a kialakult gyakorlat. A védő gondja azonban mégsem abból fakad, hogy a nyomozó hatóság a bizonyítási teher folytán nyomoz, felderít, tanúkat idéz, stb., a védelem pedig aktívan passzív szereplője mindennek, hanem abból ered, hogy a hatóság elfeledkezik a bizonyítási teher azon vonásáról, amelyet a törvény a mentő körülmények felderítésének kötelezettségeként rendel el. Tehát a nagy anyagi és infrastrukturális háttérrel rendelkező hatóság kontraszelektív módon csak a bűnösséget alátámasztó tényeket gyűjti.

Általánosra sikeredett fenti megfogalmazásunkat a képviselt ügyek számos esetben alátámasztják. Egyik esetünkben csak a tárgyaláson került meghallgatásra az a mentő tanú, akinek vallomása alapján végül felmentő ítélet született, máskor a tárgyaláson derült ki, hogy a szakértői vélemény helyrehozhatatlanul homályos és ellentmondásos, avagy: a helyszíni szemle nem a büntetőeljárasi törvény rendelkezéseinek megfelelően történt meg. (A hatóság, a szakértő és a tanúk átmásztak a kerítésen „szemlélni” egy vadkender-ültetvényt.) Mivel az eljárás során elkövetett törvénysértések a magyar büntetőjogi gyakorlatban – holott a törvény másról szól – megalapozhatnak bűnösséget kimondó ítéletet, ezeket az eljárasi „hibákat” végül a bírói döntés sem tudja korrigálni. Gondolatmenetünket az előzetes letartóztatás korábban ábrázolt helyzetképébe belevarrva kiderül: fennáll annak a veszélye, hogy az előzetes letartóztatást megalapozó ügyészi – illetőleg nyomozóhatósági – tényállítások, mint ún. „tartalmi döntések” nem törvényes úton szerzett, vagy kétséges, illetőleg teljeskörűen nem feltárt tényállításokra támaszkodjanak.

Súlyos kérdések sorozatát veti fel a kérdés, vajon a büntetőeljárás során sérül-e az állampolgári jogegyenlőség alkotmányos alapelve. Nyílt diszkriminációról nincs tapasztalatunk, arról azonban van, hogy a büntetőeljárás során eljáró hatóságok óhatatlanul is nem egyenlő mércét alkalmaznak állampolgárok bizonyos csoportjára. Egyik ilyen csoport a külföldi (esetemben magyar) elkövetőké. Ügyfeleink előzetes letartóztatására minden bizonnyal nem kerül sor, ha honi állampolgárok és Magyarországon állandó lakóhelyük van. Egyfelől ugyanis a bűncselekmény alacsony büntetettséggel való fenyegetettsége (lopás vétsége, és 1 év körüli szabadságvesztésre illetve pénzbüntetésre szóló ítélet volt ezekben az esetekben, s a büntetéseket azonnal kitöltöttnek is vették), másfelől pedig az indokolás nyíltsága („... *külföldi lévén fokozottan fennáll a szökés veszélye...*”) teszi valószínűvé, hogy a magyar állampolgárok esetében nem került volna sor az előzetes fogvatartásra. Az előzetes hosszabbítását még akkor is megkapták ügyfeleink, amikor a Bv. hivatalos orvosi-pszichológiai szakszolgálat a súlyos személyiségi zavarokat állapította meg, olyanokat, amelyek egyértelműen a fogvatartásra vezethetők vissza. A bírósághoz benyújtottunk befogadó nyilatkozatot, munkahelyet igazoltunk, stb. – mindhiába.

Ügyfeleink másik speciális csoportja – a Jogklinika céljaiból fakadóan – a roma elkövetők voltak. Ezekben az esetekben nyílt, látható diszkriminációnak nem voltunk tanúi. Az eljárási esélyegyenlőség lappangó megsértése inkább az elkövetők szocio-kulturális normái és az eljáró hatóságok elvárásai között kialakult konfliktusok feloldásában jelentkezett. Azaz a roma kultúrában meglévő sajátosságok ütköztek egy szervezeti normarendszerrel. A legenyhébb esetekben ez hangos veszekedéssé fajult a tárgyaláson (bíró - vádlott; vádlott - tanú; vádlott - sértett között), a legsúlyosabb esetekben negatív megítélést kapott (ami 5 év fegyházat jelentett) egy olyan magatartás, ami a többségi (magyar) kultúrában nem értelmezhető, a roma kultúrában viszont az élet mindennapjaihoz tartozik hozzá (az élettárs – nő – mindenáron való védelme). Azaz egy tipikus önvédelmi helyzetet – illetve annak túllépését – súlyos életellenes támadásnak értékelte a bíróság. Egyszerűen nem értette azt az élethsituációt, amelyben a büntetőjogilag szankcionált magatartás megfogant. Az igazság kedvéért hozzá kell tenni: az ítélet egy olyan sértett vallomására alapozta a bűnösséget, aki a három rendőrségi meghallgatása során minimum háromféleképpen tett vallomást (majd eltűnt), illetve az egyértelműen rasszista kijelentéseket tett tanú vallomását – aki az ideggondozóból hozott eü. igazolását bemutatva szintén eltűnt a tárgyalás időszakában – nem zárta ki a bizonyítékok köréből. Így a tárgyaláson sem a sértettet sem a tanút nem lehetett kihallgatni, ezért felolvasták vallomásaikat (erre a magyar Be. lehetőséget ad), és azokat a vádlott bűnösségét bizonyító bizonyítékként értékelték.

Visszakanyarodunk – akárhonnán indulunk el – a bizonyítás kérdésköréhez. Furcsa „átmenetben” van a bírói gyakorlat: a polgári eljárás kontradiktórius elemeit keveri a Be. hatályos szabályaival. E rövid és egyértelmű kijelentésünk alatt azt értjük, hogy a gyakorlat hajlik a védelem (mint ügyfél) önálló bizonyítási feladatainak (terhének) elfogadására – példának okáért a korábban ki nem hallgatott mentő tanúk meghallgatására, esetleg új szakértői vélemény beszerzésére –, de valahol mindig figyelmeztet arra, hogy az aktív bizonyítást szinte csak a másik fél – az ügyész – indítványozhat. Ebből fakadóan az ügyészi nyilatkozatnak néha fontosabb szerepe van a védői bizonyítási indítvány mérlegelésében, mint a védelem jogát garantáló alkotmányos alapelvnek, ugyanakkor a védelmi indítványokról a hatályos Be. által adott lehetőséggel élve – tudniillik a bizonyítási indítványt elutasító végzés ellen az ügydöntő határozat ellen bejelentett fellebbezésben lehet jogorvoslatért folyamodni (Be. 206. §. (4) bek. – pervezetési (eljárás gyors lezárása) és célszerűségi szempontokból döntenek.) Az ügyeket figyelve – pontos statisztikánk erről nincsen – az ügyészi indítványoknak nem ez a sorsa, sőt az ügyész inkább lemond a korábban bejelentett tanú kihallgatásáról, nem kéri a szakértő idézését, holott a szakvélemény számos ellentmondást tartalmaz stb., tehát szűkíteni igyekszik a bizonyítás körét. Ez

teljesen érthető, mivel a bírósági szakaszt megelőző nyomozás során – mint ennek ura és vezérője – az ügyész már mindent megtett, amit megtehetett.

Előzőleg a Be. 9.§ (3) bek. -ben deklarált eljárásbeli jogegyenlőség problémakörét jártuk körbe. Az eljárásjog alapelvei között szereplő jogegyenlőség érvényesülése az általam képviselt ügyek tapasztalatainak fényében felettebb kétséges. Még akkor is az, ha az eljárások során semmilyen nyílt, vagy személyes konfliktussal nem találkoztunk. Nem tagadom a bírói mérlegelés – törvénybe foglalt – lehetőségét, de az tény, hogyha a vádlott beismerő vallomást tesz, a tényállás szempontjából inkább ez a mérvadó, semmint egy új tanú meghallgatása, vagy egyéb bizonyítás elrendelése.

Mint jeleztük, a kérdések kérdése az, vajon a nagy infrastruktúrával, intézményekkel, kriminalisztikai eszköztárral felszerelt vádhatósággal szemben lehet-e egyenrangú a védő akkor, amikor a bizonyítás kiegészítése körében maximum olyan indítványokat tehet, amelyek elutasítását az ügydöntő határozatban sérelmezheti?

Ebből a szempontból a Jogklinika nem tudott olyan erőforrásokat mobilizálni, amely a védelem kiegyensúlyozását elősegítették volna. Még 1998 őszén kaptam meg képviseletre egy Budapest-környéki „szatír” – így nevezte a sajtó – ügyét. Ügyfelünk e bűncselekmény körben már különös visszaesőnek számított, kb. 17 év szabadságvesztéssel a háta mögött került újra előzetes letartóztatásba. (A Jogklinika pozitív döntését nyilván az ügyfél levele váltotta ki, amelyben a kihallgatás során elszenvedett bántalmazásra, és a hatóság kényszerfogvatartására hivatkozott.) Indítványoztam az elmeszakértői vizsgálatot (amikor beléptem az ügybe még nem történt ilyen – 8 hónappal a letartóztatás után), majd kértem a szakvélemény kiegészítését. A helyzetet ugyanis a kirendelt elmeszakértő nem tudta értelmezni, azaz nem tudott választ adni arra a kérdésre, hogy miképpen kerülhetett sor a sértett nők megtámadására akkor, amikor napközben a terhelt tökéletesen normális életet élt, családja volt, élettársával normális szexuális kapcsolatot alakított ki. Személyes kérésemre pszichiáter ismerőseim elemezték az ügyét (név nélkül, ügyelve a személyiségi jogokra), és teljesen világossá vált, az emberi psziché kognitív rendszereit elemző ún. elmekórtan soha nem fogja megfejtetni e magatartások titkát. (A szakértő becsületére legyen mondván ezt elismerte amikor úgy nyilatkozott, hogy a védelem által feltett kérdésekre a tudomány mai állása szerint nincs magyarázat – nyilván a saját tudományára gondolt.) Saját szakértő bevonásával el kellett volna végeztetni egy komoly célvizsgálatot (ennek eljárásjogi problémáiról most nem írok), majd ennek eredményét a bíróság elé tárni. Sajnos erre a Jogklinikának nem volt finansziális kerete, a vizsgálat költsége megegyezett volna a képviseletre fordítható összeggel. Maradt az igazságügyi szakértő véleménye és 8 év fegyházbüntetés. (Olyan cselekményekre, amelyek a kísérleti stádiumon nem léptek túl.)

A Jogklinika védelmét élvezte egy sajátos csoport, a fiatalkorú elkövetők csoportja. A rám szignált esetekben a fiatalkorú ügyfelek előzetes letartóztatásban voltak, kivétel nélkül a Szülő utcai fiú-nevelő intézetben helyezték el őket. Ezekben az ügyekben nem tapasztaltuk, hogy a tárgyalás kitűzése, vagy más eljárási cselekmények soronkívüliséget élveztek volna, az ügyek átlagos időtartalma nem tért el a felnőtt korú elkövetők ügyétől. Megjelentek viszont olyan speciális indokok a bírói döntésekben, amelyek nem az ügyfelek előnyére, hanem éppen hátrányára értékelték azok fiatal korát.

Az egyik általam képviselt fiú 15 éves korában gondatlan közlekedési balesetet okozott egy „elkötött” BKV járművel. Megtörtént a kihallgatása, a nyomozati eljárást lezárták, kitűzték az ügyet (1997-ben) tárgyalásra. Közben a szülők összevesztek, a fiúnak albérletbe kellett az apjával költözni, ahol azonban a főbérő nem engedte őket bejelentkezni. Kiment a tárgyalásra szóló idézés a régi címére, onnan „ismeretlen” értesítéssel visszajött. Kétszer idézték, kétszer jött vissza így a tértivevény. Azonnal elrendelték az ügyfél körözését, elfogató parancsot adtak ki ellene. Közben ügyfelünk iskolába járt, személyi igazolványt cserélt, majd visszaköltözött az édesanyjához. 1999 tavaszán egy járőr valahol Budapesten letartóztatta, és azonnal (szökés miatt) előzetes letartóztatásba helyezték. Az ítélet kihirdetése után fellebbeztem enyhítésért, azzal érvelve, hogy az időmúlást nem értékelték ügyfelem javára. A kiskorú ugyanis vagy szülői felügyelet alatt áll, vagy gyámság alatt (Csjt.), ezért ügyfelem nem volt olyan helyzetben, hogy önálló elhatározás alapján kivonja magát a büntetőeljárás alól, tehát az időmúlást javára kell értékelni. A másodfokú tanács jóvá hagyta az ítéletet, s azzal indokolta a döntését, hogy amikor megfogták, akkor már nagyon gyorsan lefolytatták az eljárást. (Ez igaz.) Közben azonban a fiú 17,5 éves lett, szakmát tanult, életmódváltozásának egyéb pozitívumairól éppen a fogvatartó intézet számolt be. Ma is meggyőződésem: ez az ítélet (2 év javító-intézeti nevelés) csak ront a helyzeten, és nem szolgálja ügyfelem – egyébként törvényben meghatározott – nevelését, amire a fiatalkorúak esetében törekedni kell.

Az Alkotmány – és ebből kiindulva a büntetőeljárás törvény – számos jogosultságot fogalmaz meg a védő és ügyfele számára. Így például az ellenőrzés nélküli kapcsolattartás jogát, az előzetesen fogvatartott vallásgyakorláshoz való jogát. E jogok érvényesülése körében nem tapasztaltam semmi olyan rendkívüli eseményt, amely ezen alkotmányos alapjogok sérelméről szólna. Természetesen a kapcsolattartást befolyásolta a büntetés végrehajtási intézmények fogadási rendje – erről azonban számos ügyvédi publikáció született. Tapasztalataink inkább arról vannak, hogy ügyfeleink éppen fogvatartásuk alatt keresték fel a börtönlelkészeket, illetve két vagy három hozzám került ügyben kifejezetten a börtönlelkészek közbenjárására lépett be a Jogklinika. Problémák a hozzátartói kapcsolattartásban adódtak, ezekről ügyfeleink rokonainak beszámolóiból tudunk.

Így például látogatási tilalom lépett életbe, amikor az ügyfelünket fegyelmi problémák (verekedés) miatt büntették, pontosabban szólva: nevelni akarták. Sajnos az eljárásban soha nem vetődött fel – a fiú 14,5 évesen került előzetes letartóztatásba, s több mint 18 hónapot töltött ott –, hogy az esetleges fegyelmezetlenségek mögött egy kamaszgyerek robbanékonyága, a hosszú bezártságból eredő frusztráció állhat. Mivel a védő az előzetes letartóztatás meghosszabbítását indítványozó dokumentációt a döntés előtt nem tekintheti meg, csak sejteni lehet, hogy a fegyelmezetlenségek miatt az intézet milyen véleményt adott az ügyészségnek. Ezek az eljárási cselekmények egyébként a védő és ügyfelének tökéletes izolációja mellett zajlanak, legfeljebb – a fellebbezés során – tudunk a határozat indokolásával szembesülni.

II. Esetelemzés

a. Mikor törvényes a büntetőeljárás?

1998 őszén kaptam meg L. ügyét a Jogklinika vezetőitől. L. romániai magyar állampolgár, fiatal felnőttként munkát vállalt a magyar fővárosban. Jó szakember, megbecsült munkatársa volt egy építőipari vállalkozásnak. Főnökei, korábbi munkaadói elégedettek voltak vele, szinte családtagként élt velük, bejáratos volt a házaikba, gondozta a kertjeiket, mindezek fejében a belvárosban (V.ker.) egy külön kis lakrészben lakhatott.

Letartóztatásának oka lopás volt, ahol az értékhatárt a nyomozati iratok szerint 2 millió forint körüli összegre tették a sértettek, a gyanúsított korábbi illetve letartóztatáskori szállást adó munkaadói és ezek családjai. Bizonyíték: egy mobiltelefon + akku illetve egy gyűrű, amelyek a lopásból származtak. (Ezek együttes összege 40 ezer forint volt.)

Az első találkozáskor ügyfelünk rögtön közölte velem: ártatlan, a megtalált tárgyakat egyik ismerőse hagyta nála megőrzésre. Az iratok áttanulmányozása után úgy láttam, hogy közvetlen bizonyíték nemhogy nincs – a megtalált tárgyakon kívül –, hanem a hatóság a nyomozás során a bűncselekmény/ek elkövetésének időpontját sem állapította meg. De nem ismertük a pontos elkövetési értékeket sem, nem készült a bűncselekmény elkövetésének módjáról illetve lehetséges elkövetési eszközéről szakértői (zárszakértői) vélemény, stb. Ezért – mivel az ügy (kirendelt védővel) az iratismertetésen túljutott – az ügyészi meghallgatáson indítványoztam az ügy pótnyomozásának elrendelését és ügyfelem szabadlábra helyezését.

Az ügyészség pótnyomozásra visszaadta az ügyet a nyomozóhatóságnak, ügyfelünket azonban nem helyezte szabadlábra, mondván: külföldi, ezért a szökés, elrejtőzés veszélye fokozottan fennáll.

A pótnyomozás eredményeiről ismét iratismertetést tartott a nyomozóhatóság. Az időmúlás nyilván jelentősen korlátozta a sikerességet: például december elején a nyári romániai vendégmunkásokat már nem lehetett meghallgatni, ám kiderült, hogy számos enyhítő és az ártatlanság mellett szóló tény került elő. Jegyzőkönyvbe tett észrevételeink után ügyfelemmel együtt vártuk az újabb ügyészi meghallgatást, ahol (gondoltuk) érvelésünket rendszerbe foglalva – szakértő ügyész előtt – ki tudjuk fejteni álláspontunkat. Erre azonban nem került sor, hanem helyette – utána számoltam – a Be. eljárási határidőinek szigorú betartásával megszületett a vádirat.

Az eset elgondolkodásra kényszerített: a Be. világosan kimondja, hogy a fogva lévő terheltet az ügyésznek meg kell hallgatni, azt is előírja, hogy a pótnyomozásra a „rendes” nyomozás szabályait kell alkalmazni. Nem volt tehát törvényes indoka az ügyészségnek arra, hogy az ügyészi meghallgatást mellőzze. Továbbá (amint a korábbi meghallgatás eredményességéből látni lehetett) ez egy lényeges eljárási cselekmény a védelem számára: a meghallgatás lehetőségétől való megfosztás egyértelműen korlátozza az alkotmányban garantált védelemhez való jogot. Jogértelmezésem és etikai elveim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az eljárási törvény be nem tartása azonos a törvénytelen eljárással. A büntető eljárási törvény érintett előírásai ugyanis nem a megengedő normák körébe tartoznak, azaz nem az eljárásban résztvevő felek szabad belátására, esetleges kérelmére van bízva, hogy alkalmazzák-e őket vagy nem, hanem kötelező előírások, amelyektől eltérni nem lehet. Ezért nincs „kicsit törvénytelen, de igazából még nem az ...” típusú helyzet sem. Tetszik vagy sem: a törvényes és törvénytelen dichotómiája között kell választani: ami nem törvényes, az törvénytelen.

Miután az illetékes ügyészség érvelésemet elutasította, a nyomozás törvényessége miatt felülvizsgálati kérelemmel fordultam a Legfőbb Ügyészhez. Előbbi érvelésemet megtoldva a következőkkel adtam elő:

„...Az ügyészi meghallgatás hiánya súlyosan megsértette ügyfelem törvényes jogait, különösen a védelemhez való jogát. A pótnyomozás ugyanis a korábban bizonyítékokkal alátámasztott alapos gyanút nem erősítette meg, számos ponton igazolta ügyfelem védekezését. Így például kiderült, az a kulcs amit a sértett a házkutatás után ügyfelemnél talált, amely szerinte hasonlít a lakásának kulcsaihoz, nem nyitja egyik ajtót sem. Erről a pótnyomozás során végrehajtott helyszíni szemle jegyzőkönyve szolgáltatott bizonyítékot. Illetőleg a zárszakértő időközben előkerült – május/júniusi dátumot viselő, korábban az iratokhoz nem csatolt – véleménye szerint a zárszerkezetben semmilyen külső, idegen eszközre irányuló nyom nem mutatható ki – még álkulcs használatának nyomai sem... Olyan tényállási elemekre emeltek

tehát vádat – amelyet különben a védelem csak az előzetes fogvatartás fenntartását elrendelő végzésből ismer, – amelyre nem folytattak nyomozást. A pótnyomozás során felmerült tényekre és bizonyítékokra nem tudunk reagálni az ügyészség előtt, így nem tudtuk a büntetőeljárási törvényben biztosított eljárási jogainkat (indítványtétel, észrevétel, stb.) sem gyakorolni.

Védői álláspontom szerint a vádemelés a Be. szabályaiba ütközik. Ebből következik, hogy törvényes vád hiányában tartják fogva ügyfelemet..”

Erre az utóbbi megjegyzésre azért volt szükség, mivel lejárt az előzetes letartóztatás meghosszabbításának határideje. A helyzetet bonyolította, hogy – mivel a vádiratot benyújtotta az ügyészség – a döntés átkerült a perben eljáró tanács kezébe, aki az előzetes letartóztatást az ügydöntő határozatig azonnal meghosszabbította.

Az előzetes letartóztatás kérdéskörében azzal nem érvelhettem, hogy nincs elég bizonyíték, stb., mivel peren kívül/tárgyalás előtt – utalva az I. részben elmondottakra – erre az érvelésre nem találunk partnert, és az előzetes letartóztatás intézménye sem szolgál egy előzetes bizonyítási eljárás lefolytatására. (Amit a Be. nem is ismer.) Ezért inkább azt a kérdést tettem fel a bíróságnak – majd a Fővárosi Bíróságnak is –, hogy lehet-e törvényesen fogva tartani valakit egy törvénytelen eljárás keretén belül. Azaz: amennyiben az eljáró hatóság nem tartja be a Be. (kogens) szabályait és ezért nem törvényes az eljárás, lehet-e erre hivatkozva törvényesnek tartani az előzetes letartóztatás végrehajtását.

Kérdéseimmel felettébb zavarba hoztam az eljáró hatóságokat. Nemcsak az ügyészséget, hanem a megfelelő bírói fórumok elnökeit sem kíméltem beadványaimmal.

A beadványok így szóltak:

„... Mélyen tisztelt Elnök Úr!

Ügyfelem ... – aki ellen ... sz. alatt folyik büntető eljárás – képviseletében, hivatkozással a Be. 52.§. (4) bek.-ben biztosított védői jogaimra

felvilágosítást

kérek a t. Bíróságtól a következők szerint.

Ügyfelem előzetes letartóztatását a Bíróság ...-én kelt végzésével fenntartotta az ügydöntő határozat meghozataláig. E végzés elleni fellebbezésben hivatkoztam arra, hogy a végzés alapjául szolgáló vádirat a Be. előírásaiba ütközik, mint ilyen törvényellenes. Álláspontom lényege az volt, hogy a pótnyomozás lezárását nem követte újabb ügyész meghallgatás, holott ez fogvalévő terhelt esetében kötelező. Így a vádemelésre anélkül került sor, hogy a pótnyomozás eredményeire reflektálni tudtunk volna, ami jelenősen csorbitotta a védelem – Köztársaságunk Alkotmányában garantált – jogát, megsértette a büntetőeljárás több alapelvét.

A ... Bíróság ... sz. végzésében kifejtette, hogy „az a körülmény, hogy a pótnyomozást követően a vádlott ismételt ügyész kihallgatására nem került sor, a kényszerintézkedés tárgyában hozandó határozat meghozatalát nem akadályozza.” Egyébiránt az előzetes

fogvatartás indokait módosítva a Be. 92.§. /1/ a. pontjában írt okból azt fenntartotta a t. ... Bíróság.

Mindezek alapján kérem az Elnök urat, hogy döntésük jogszabályi összefüggéseiről, a követett bírói gyakorlatról adjon felvilágosítást. Felvilágosítás iránti kérdésem pontosítva úgy hangzik: milyen jogszabályi rendelkezésre hivatkozva állapítható meg, hogy egy törvényellenes vád alapján fogva tartott terhelt előzetes letartóztatása megfelel a törvényeknek. Válaszuk, amit előre is köszönök, nagyban elősegítené a védelem munkáját.”

„ ... Tisztelt Elnök úr!

... védőjeként az alábbi

i n d í t v á n y t

terjesztem a t. Bíróság elé.

Tisztelettel indítványozom, hogy

1. A bíróság az ... napjára kitűzött tárgyalást állítsa be.
2. Tartson előkészítő ülést ügyfelem és a védő részvételével.
3. Küldje vissza az iratokat az ügyésznek.
4. Szüntesse meg az előzetes letartóztatást.

Védői indítványomat a következőkkel indokolom:

Néhány nappal azután, hogy a védelmet ... ügyében elvállaltam, .. nap ,... h. -kor ügyészi meghallgatás volt a Fővárosi BV. Gyorskocsi utcai épületében. Az iratokban megtalálható jegyzőkönyv felvétele után az illetékes ügyészség pótnyomozást rendelt el. A pótnyomozás iratismertetése 1998 ... hó ..nap ... h. -kor volt, szintén a Gyorskocsi utcai BV. -ben. Az iratismertetésen meggyőződhattünk arról, hogy a pótnyomozás során feltárt bizonyítékok álláspontunkat támasztják alá, az ügyben a nyomozás az alapos gyanút sem igazolta.

Az 1998 napján tartott iratismertetést azonban nem követte újabb ügyészi meghallgatás, holott a Be. 156. §-ból következően a Be. 145. § (6.) bek. értelmében fogvalévő gyanúsított esetében ez kötelező. Az ügyészi meghallgatás hiánya nemcsak a büntetőeljárás törvénybe ütközik, hanem súlyosan sértette ügyfelem törvényes jogait, különösen a védelemhez való jogát. Elmaradása miatt nem tudtuk álláspontunkat az ügyészségnek kifejezni, nem élhattünk indítványozási, észrevételezési, ill. panasz jogunkkal sem.

Mindezek után a ... sz. végzésével fenntartotta az előzetes letartóztatást, amit a ... Bíróság jóváhagyott.

Álláspontom szerint az ügyészség a Büntetőeljárás törvénnyel ellentétes módon emelt 1998. ... -án vádat, ami a törvényellenes. Ugyancsak törvényellenes a fogvatartás, mivel azt törvényellenes vádra alapították. A Legfőbb Ügyészséghez benyújtott panaszom – intézkedés végett – jelenleg a Fővárosi Főügyészségen van, ám az előzetes letartóztatás változatlanul fennáll.

E helyzetben a ... számú végzésével kitűzte a tárgyalást ... napjára. Amennyiben erre sor kerülne, úgy törvénytelen vád alapján lenne a tárgyalás megtartva. Az eljárási hiba csak úgy korrigálható, ha az iratokat a t. Bíróság visszaküldi az ügyésznek, ezt viszont csak a Be. 176. § (3.) bek. és ezt követő rendelkezések alapján teheti meg. A törvényből kiindulva viszont mind a védő, mind a vádlott személyes meghallgatása nem mellőzhető.”

Az Elnök urak válaszai nagyon leegyszerűsítve a következők voltak:

ad 1. A védőnek magának kell tudni a joggyakorlatról, a bíróság nem ad felvilágosítást, és a kéréssem egyébként is „rendkívül szokatlan” a magyar jogban;

ad 2. A tárgyalás kitűzése után a bírói függetlenség elvéből következően az Elnöknek nincs semmilyen intézkedési jogosultsága.

Megérkezett viszont a Fővárosi Főügyészség válasza:

„A meghatalmazott védő által ... benyújtott panasznak részben helyt adok ... A Be. 145. §. (6) bekezdése értelmében az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottat a vádemelés előtt ki kell hallgatni. A törvény helyes értelmezése szerint – egyezően a panaszban írtakkal – ezt az eljárási cselekményt valóban nem pótolja az alapnyomozás lezárását követően és a pótnyomozás elrendelését megelőzően végrehajtott ügyészi kihallgatás.

Ezen törvényi rendelkezésnek ugyanis garanciális jelentősége van. Az ügyész a gyanúsított kihallgatása során közvetlenül tájékozódhat olyan fontos kérdésekről, amelyek a terhelt jogai érvényesülésével függenek össze, és amelyek az ügynek abból a szempontból való elbírálásánál jelentősek, hogy megalapozottam kerülhet-e sor a vádemelésre, illetve az előzetes letartóztatás további fenntartása indokolt-e.

A kerületi Ügyészség azzal, hogy az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottal szemben folyamatban lévő ügyben a pótnyomozás befejezése után ügyészségi kihallgatást nem foganatosított, a Be. hivatkozott rendelkezését valóban megsértette.

Miután azonban ... vádemelésre került sor ... a mulasztás orvoslására nincs mód”

Ilyen előzmények után került sor a tárgyalásra. A tárgyaláson sem merült fel objektív bizonyíték ügyfelem ellen, pedig a sértett tanúk egyértelműen bizonygatták: igen, csak ő lehetett – sőt a sértettek még olyan bizonyítékot is előkerítettek a tárgyalásra, amiről addig a nyomozóhatóság sem tudott. Az előzetesben letöltött idő hossza a második tárgyalásra elérte a 14 hónapot, ám ami igazából aggasztott az az volt, hogy ügyfelem időközben fizikailag teljesen leépült: hosszú Bv.-kórház, rendszeres gyógyszerterápia, és kb. 20 kg testsúlyvesztés. Szinte elfogyott az eljárás végére. Minden további nap egészségileg a végveszélyt hordozta számára. Mozgósítottam a Jogklinika hallgatókat – a vizsgaidőszak miatt az ügy végére ők is elfogytak – kérjenek befogadó nyilatkozatot az ügyfél által megadott címekről, illetőleg derítsenek fel potenciális munkahelyeket. Sajnos akciónk eredménytelen volt.

Az ítélet nem egy tekintetben meglepetést okozott: bűnösséget megállapító és büntetést kiszabó ítélet volt, minden – nem bizonyított – vádpont tekintetében. Ugyanakkor a büntetés mértéke éppen annyi hónap volt, mint amennyit már

előzetesben töltött az ügyfél. Mivel elrendelték a kiutasítását is, világos volt: az ítélet elfogadása esetében szinte másnap otthon van.

Nem voltam könnyű helyzetben: egy esetleges – sikeres – fellebbezés esetén ránk váró idegenrendészeti őrizet (éppen a nyári ítélkezési szünet előtt álltunk) kockázata állt szemben jogi igazságérzetünk sérelmével. Ezért az egyetlenegy lehetőséget választottam: úgy dönteni, ahogy az ügyfélnek a legjobb, és úgy ahogy ő akarja. Szerencsére, mielőtt az ítéletről nyilatkozhattunk, a bíróság biztosította számunkra a zavartalan négy szemközti konzultáció lehetőségét. Ügyfelünk egyet akart: minél előbb hazamenni. Ezért döntésünk – amelynek lelkiismereti terhe azóta is nyom – az ítélet elfogadása lett. Ügyfelünk harmadnap Erdélyből telefonált, jól van, és családja gondoskodik róla.

Az eset nemcsak tiszta jogi, vagy eljárásjogi kérdéseket vetett fel, hanem számos egyéb más problémát is, olyan kérdéseket, amelyeket éppen a Jogklinika léte és működése miatt merülhettek fel. Itt volt a legutoljára érintett kérdéskör: magyarországi szállás és lakcím nélkül csökkenthetjük-e a szabadlábra helyezési kérelem egyértelmű elutasításának veszélyét azzal, ha a hallgatók – idejüket és fáradságukat nem kímélve – a bíróság által is elfogadott szálláslehetőségeket derítene ki (bevonva a keresésbe a karitatív szervezeteket is). Illetve személyes – vagy szervezeti – garanciát vállalhatunk (vállalunk)-e arra, hogy ügyfelünk tényleg ott marad a bejelentett címen, ott várja meg az ügyben neki szóló újabb idézését, stb. Még súlyosabb probléma a megélhetés. Esetünkben teljesen világos, hogy mivel nem volt munkahely (a sértetteknel dolgozott a letartóztatáskor), és mi sem tudtunk munkáltatói nyilatkozatot szerezni, a szabadon bocsátás lényeges akadályát nem tudjuk semlegesíteni. Természetesen az már bírói mérlegelés kérdése, hogy a meglévő munkáltatói nyilatkozatot értékelik-e oly módon, hogy az „a bűnismétlés veszélyét” ignorálja. (Most nem térünk ki arra a tragikus hazai foglalkoztatási helyzetre, amelyben nemcsak az előzetesben lévők, vagy szabadulás előtt állók, hanem a mindennapi élet emberének is nagy nehézséggel jár munkahelyet/foglalkoztatási szándéknyilatkozatot szereznie.)

b. Meddig tartható előzetesen fogva a fiatalkorú?

Az alcímben megfogalmazott kérdésünkre adandó cinikus válaszunk így hangzik: ameddig felnőttkorúvá nem válik. Sajnos ez nem vicc, hanem az egyik ügyünk rövid tanúsága. Szerencsére a közlegő Karácsony miatt ügyfelünk még a felnőttkor elérése előtt időben szabadlábra került. Amikor letartóztatták életkora a 14. életévének 10. hónapjában járt, szabadlábra kerülésekor (még nem volt ítélet, a jogerős befejezés pedig máig nincs) pedig a 16. életévét 4 hónappal lépte túl.

Az eset kriminológiailag, rendőrileg stb. nagyon egyszerű volt: külvárosi fiúk csoportosan betörték boltokba, üzletekbe, autókat törtek fel, egyszerűen mindent összeszedtek, ami – mint mondani szokás – nem volt lebetonozva. Egyik alkalommal azonban az utcán támadást intéztek egy idős néni ellen, s a támadókat – igaz sem a sértett, sem a tanú nem látta – a „helyi közvélemény” felismerte. Később aztán a fiúk be is vallották a néni elleni támadást, tehát az elkövetők ismertté váltak. Egy probléma azonban adódott velük: valamennyien romák voltak.

Ügyfelünk már 5 hónapja előzetes letartóztatásban volt, amikor az ügyét a Jogklinika vezetősége megküldte az irodámba. Érdeklődésemre a nyomozóhatóság gyorsan reagált, szinte azonnal megkaptam a szükséges dokumentumok fénymásolatait. Kiderült, hogy az ügyet egyszer már majdnem lezárták, de a vizsgálati osztály nem volt megelégedve az eredménnyel, ezért újra kezdte a gyanúsított meghallgatásait. Mivel széleskörűen, hét gyanúsítottra vonatkozóan folytak a meghallgatások, már előre látni lehetett: ezt az ügyet nem fogják egyhamar lezárni.

A nyomozás hosszúsága egy pontban érintett bennünket: a vizsgálat tárgyát képező ügyekben egyedül a mi ügyfelünk volt előzetes letartóztatásban. Ennek tényleges indokát a mai napig nem tudjuk, mivel a többi fiú majdnem jobban „sáros” volt, mint S. Sőt az édesanya többször tett a hatóság előtt olyan nyilatkozatot, miszerint a kisfiút a meghallgatásokra előállítja (350 m-re laktak a kapitányság épületétől), mindhiába. Állítólag az eljárás kezdetén egyszer már tettek erre kísérletet, de a kisfiú nem jelent meg a rendőrségen, sőt az eljárás kezdete után követte el az utcai támadást (a rablást) is. Ergo a szökés és bűnismétlés reális veszélye fennáll, ehhez jön még a cselekmények különös tárgyi súlya (ez fiatalok esetében az előzetes elrendelésének speciális feltétele a Be. 302. §. /1/ bek. szerint) tehát az előzetes letartóztatás törvényes és szükségszerű. (Majd bemutatjuk, hogy a hatósági álláspont indokolása miként tolódik át a preventív nevelés előtérbe állításának érveire.)

Ügyfelünk a szökésére vonatkozó érvelést nem nagyon értette, mivel a jövés-menés (mások szerint a csavargás) neki lételeme volt, és voltaképpen otthon mindig megtalálhatónak bizonyult. Ugyanakkor a rendőrségen mindent őszintén bevallott, sőt – még képviselőjének átvállalása előtti időkben – olyan cselekmények tisztázásában is segédkezett, amiről a rendőrségnek fogalma sem volt. A hatósággal együttműködő, a kihallgatások során őszinte megbánást tanúsító 14-15 éves kisfiú és védője tehát kérelmezte tehát –időről időre és amikor lehetősége adódott – az előzetes letartóztatás megszüntetését.

Volt azonban az ügynek egy másik sajátossága is. Feltűnt, hogy a fiú meglehetősen befolyásolható, nem tart ki véleménye mellett, gyakran közömbös olyan tényekkel szemben, amelyek a későbbi minősítést a hátrányára

befolyásolhatják. (Tevőleges részvétel elismerése a végrehajtásban, holott előtte csupán a jelenlétéről számolt be.) Édesanyja továbbá előszeretettel hivatkozott arra, hogy a fia olyan drogfüggő, aki szipuzott, és a cselekménysorozat előtt az egyik fővárosi kórház neurológiai részlegén kezelés alatt állt. Az iratok között feküdt egy elmeorvosi szakvélemény, azonban a tüzetesebb vizsgálódás kiderítette: olyan ügyben született, amikor ügyfelünk sértett volt (az ő sérelmére egyik közeli hozzátartozója fajtalankodást követett el), ám ez nem zavarta a szakvélemény készítőjét abban, hogy szakértői véleményét ne így zárja: „*S ... nem elmebeteg és a szipuzás nem akadályozta és akadályozza meg cselekedeteinek felismerésében és megfelelő magatartás tanúsításában.*” (Egyébként ennyit a sértetti jogokról.)

Ebben a helyzetben még egy meghatalmazott védő sem tehet mást, minthogy indítványozza az elmeszakértő kirendelését. Ez meg is történt, ám az elmeszakértői vélemény semmilyen tudatzavarról, vagy kóros elmeműködésről nem tudósított. Az igaz, hogy a személyiségjegyeket az általunk sejtett pszichikai karakterek szerint határozta meg, de a beszámítási képesség korlátozottsága fel sem merült.

Mindeközben telt-múlt az idő. Kihallgatás követett kihallgatást, az egyik előzetes meghosszabbítása a másikat, amikor is iratismertetésre került a sor. Ezen a rendőrhatalóság képviselője hosszú nevelő célzatú előadása után rátért arra, hogy a nyomozás érdekében már nincs szükség az előzetes letartóztatás fenntartására. (Időközben ugyanis a büntetőeljárás megghiúsításának érve is bekerült az érvek és ellenérvek csatájába.) Így aztán nagyon elcsodálkoztunk (az édesanyjával együtt), amikor az előzetes meghosszabbításáról értesültünk. Az ügyészi meghallgatásra szintén írásbeli előterjesztést készítettem a szabadlábra helyezésről – ugyanis miután a nyomozás lezárult, már lehetett látni, hogy a cselekmények ún. tárgyi súlya korántsem olyan jelentős, mint azt az indokolások hangsúlyozzák.

A kérelem így szólt:

„... Tisztelt ... !

Fenti számú ügyben, mint S. Fk. meghatalmazott védője... kérelemmel fordulok a Főügyészség felé, hogy védencem előzetes letartóztatását szüntesse meg. Kérelmemet az alábbiakkal indokolom:

Az előzetes letartóztatásnak a Be. 92.§.-ában felsorolt feltételei nem állnak fent, mivel a nyomozás befejeződött, szökéstől, elrejtőzéstől – tekintettel a törvényes képviselőnek az eljárás során tett nyilatkozataira – nem kell tartani, továbbá a bűnismétlés veszélye sem áll fenn, mivel védencem többször megbánta cselekményeit, azokat a hatóság ebből őszintén és töredelmesen bevallotta.

A büntetőeljárási törvény fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései szerint a fiatalkorúval szembeni előzetes letartóztatás csak különleges esetekben rendelhető el.

E különleges feltételek védencem esetében nem állnak fent, ennek ellenére eddig több, mint 10 hónapot töltött előzetes letartóztatásban. Az előzetes letartóztatást elrendelő bírósági végzések arra támaszkodtak, hogy védencem súlyos rablás bűncselekményével gyanúsítható, e cselekményről azonban kiderült – és ez a nyomozati iratokból egyértelműen megállapítható – hogy kifejlődése a kísérleti stádiumban maradt.

Védencem előzetes letartóztatásának korábban hivatkozott azon oka, hogy a társadalmi környezete nem alkalmas a pozitív nevelésre, túllép a büntetőeljáráshoz részvevő hatóságok mérlegelési jogkörén, ugyanis ez olyan szociológiai probléma, amelynek megoldása nem a büntetőeljárás feladata...”

Mindhiába érveltem, sőt a lassan lefutó egy éves időtartam után a Legfelsőbb Bíróság is jogszerűnek és indokoltnak tartotta a kényszerintézkedés fenntartását. Igaz, erről a döntésről, mint védőt a mai napig nem értesítettek, de megszoktam már, hogy az egy éves LB előtti felülvizsgálat döntését a védőnek soha nem kézbesítik.

Az indokolások és ellenindokolások csatája időközben új fordulatot vett: a hatóság behozta a társadalmi prevenció, még hozzá a speciális (kisebbségi, vagy szubkulturális??) megelőzés és korrekció szükségességének érvanyagát.

„A gyanúsított életviteléből egyértelműen következtetést lehet levonni arra, hogy a családi környezete nem alkalmas sem megfelelő felügyelet, sem a nevelés ellátására...”

A történethez hozzátartozik, hogy a tárgyalás első elnapolásakor az ügyész olyan gyorsan elhagyta a tárgyalótermet, hogy a bíróság a védői kérelemről csak tárgyaláson kívül tartott tanácsulésen tudott döntení – elutasította a szabadlábra helyezési kérelmet, majd a második napoláskor helyt adott a védői kérelemnek.

Miután e sorok írásakor még nem lehet/ett tudni, mikor lesz, miről szól majd, mit és hogyan számít be a bíróság, csak egy biztos: az előzetes letartóztatás megszüntetése majdnem akkora zavart és gondot okozott ügyfelünknek, mint az elrendelése. Nemcsak az elhúzódó eljárásból fakadó bizonytalanságra gondolunk itt, hanem arra is, hogy adott esetben melyik iskola, szakiskola veszi fel tanulónak S.-t, aki a 16 hónap alatt belevágott a kertész szakma megtanulásába. Illetve – amennyiben következetes a bírói álláspont – joggal kérdezhetjük: 16 hónap után nem kell nevelni a kiskorút? Kész, befejeződött a nevelése? Ekkor azonban (ha jól meggondoljuk) már büntetni sem kell, mivel a kiskorúval szembeni büntetőeljárás célja ugyancsak a nevelés. Kérdéseink természetesen fiktív kérdések, de a probléma nagyon is élő. Úgy gondolom az általunk ismertett esetben olyan területekre merészkedett a büntetőeljárás, ahol semmi keresnivalója sincsen. Társadalmi-szociális problémát akar/nak megoldani büntetőjogi eszközökkel. Ami nemcsak a büntetőeljárás alkotmányellenességét vonja maga után, hanem feleslegessé teszi a fiatalkorúakra vonatkozó törvényi megfogalmazást, amely szerint: „... a fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék.” (Btk. 108.

§.) Az idézett törvényhely ugyanis egyértelmű: a büntetőeljárás során nevelni csak jogerős bírói döntésben megállapított büntetéssel vagy intézkedéssel lehet, semmi esetre sem az előzetes fogvatartással.

Az előzetes letartóztatás ilyen parttalan alkalmazásának társadalmi következményeiről már írtunk, ezeket nem kívánom megismételni. Hangsúlyozni szeretném: nem szeretnék olyan társadalomban élni, ahol ítélet nélküli fogvatartással a nevelésemet végzik. Mivel én már elég idős vagyok ahhoz, hogy a fiatalokúak eme speciális programjában a jövőben ne vegyek részt, sőt a lányom is felnőttkorú, ezért jövőendő unokáim sorsán aggódom.

III. A Jogklinika és a joghallgatók

A Jogklinika konstrukciójában, működésében, eredetében elválaszthatatlan az egyetemi közegtől, főként az egyetemi (jog)hallgatóktól. A hallgatók munkájáról szerzett tapasztalataim rövid összefoglalásában nem kívánok foglalkozni a hallgatók munkájának értékelésével, aktivitásukkal (évről évre megtettem), hanem a Jogklinika mint oktatási modell néhány problémájára hívnám még fel a figyelmet.

a.) A jogi oktatás akkor, amikor a jogeseteket szemináriumi foglalkozás szintjén, mint megoldandó problémákat feldolgozza, egy sajátos szemszögből közelíti meg a joggá alakított történeteket. Oktatási logikájának középpontjába az „objektív” jogi modellalkotást állítja, ezzel egyfelől a jogi normák alkalmazása szemszögéből standardizálni próbálja a hallgatói problémamegoldást, másrészt éppen ezzel igyekszik kialakítani a hallgatókban a jogalkalmazás elengedhetetlen velejáróját: a típusokban való gondolkodást. A jogesetek szövetét szövő valóság ezért kellőképpen zárójelbe tétetik a megkövetelt tiszta jogi gondolkodás modellje mögött. Hosszú tapasztalat, rutin, és gyakorlat kell ahhoz, hogy a jogalkalmazó jogi gondolkodása túllépjen ezen, és az egyedi eset sajátosságához alkalmazza a jogot.

A Jogklinika az egyedi esetekből kiindulva tárja fel a lehetséges jog alkalmazásának szerkezetét. A kérdés ugyanis soha nem az volt: itt van X.Y. aki ezt meg azt elkövette, ezért milyen Btk. § alá esik a magatartása, hanem mindig az volt: itt van H. János/József/Ferenc, aki ezt meg ezt követte el, amiért őt az ügyészség ebbe és ebbe a Btk. § –ba gyömöszöli bele, ezért nézzük meg vajon a tényleges helyzet alapján belegyömöszölhető-e a vádirati tényállásba? Azaz lássunk hozzá a valóságos helyzet rekonstrukciójához, alkossunk mi magunk egy másik lehetséges történeti tényállást (ha lehet) és ezután gondolkodjunk el azon, hogy melyik Btk. tényállás keretén belül értékelhetjük a cselekményét. Továbbá: az

újólag rekonstruált történeti tényállás alapján milyen motívumok, tények, információk hozhatóak fel mentségére?

A vázolt gondolkodási alternatíva nehezen volt követhető a hallgatók részéről. Nemcsak a nagyobb időigényesség miatt, hanem azért sem, mert az egyetemen nagyrészt még ma is a bírói jogalkalmazás szocializációja folyik (büntetőterületen), amelynek alapvető követelménye éppen annak a logikai modellnek a megtanulása, amely ellen a Jogklinika nyújt alternatívát. Másfelől a rövid szemeszter – és a Jogklinika erőforrásai – nem tették lehetővé a komplex munkát (például esettanulmány készítését, vagy önálló dokumentumelemzéseket, vagy pszichológusokkal való konzultációt.) Mindenesetre – az új oktatási-logikai modell kialakításának kísérlete miatt, a fentebb elmondottak alapján – el lehet, és el kell utasítanunk azokat a Jogklinika ellen felhozott ellenérveket, amelyek az egész ügyet csak egy speciális szemináriumra (feljavított Be. szeminárium) redukálják.

b.) A Jogklinika működése során a hallgató a védőt segítette, a védelem munkájában vett részt. Olyan sajátos szerepkészlet elsajátításával próbálkozott tehát, amelyről nem igen volt/lehetett előzetesen fogalma. Egyfelől az egyetemi oktatás – mint alapozó kurzus – nincs abban az állapotban (a hallgatók esetében még hat befejezett félév után sem lehet), hogy a jogász társadalom differenciálódására felhívja a figyelmet, és/vagy a jogász alapszakmák normáinak elsajátítására ösztönözzön. Másfelől a védői szerepkör alapvetően más típusú, eltérő gondolkodást jelent az egyetemen közvetített bíró központi gondolkodástól.

A más típusú szerepkészlet elsajátításának első fékje talán az, hogy a hallgató óhatatlanul is foglya a médiák és a jogpolitika által teremtett – jelenleg a talio-elvet követő – társadalmi közvéleménynek. Gyakran követte ezért az ügy megismerését a hallgatók elítélő megjegyzése, előítéletes véleménye, vagy akár az igyekezet, hogy a „tényállásszerűség” helyességét igazolják. Hosszabb rutin, és hosszabb idő kell ahhoz, hogy a jogi rendszert professzionalista szinten működtető szereplő ki tudja magát vonni a jogot körülvevő mindennapi gondolkodás rendszeréből.

A második akadály: az idő. Csak a tárgyalások légkörében, az ügyészt, a tanácsvezető bírót, a tanút, a szakértőt hallgatva lehet a védői szerepkört elsajátítani. Ehhez sajnos a hallgatóknak nem volt idejük – vagy türelmük. A Jogklinikában való részvétel lemondás: más tárgyak, elfoglaltságok zárójelbe tévése, ám erre hallgatóink nem voltak felkészülve. Vagy az egyetemi hallgatók azon csoportját képviselték, akik un. mindenevők, és ezért állandó időzavarral küzdöttek. Természetesen nem kötelező a joghallgatónak bünyügyi védővé válni, ezért annak is örülhetünk, ha a jogélet későbbi döntéshozója egyszerűen tapasztalatot szerez a másként gondolkodás és cselekvés lehetőségéről.

c.) Az egyetemi oktatás – ez természetéből fakad – a jogot statikus, adott rendszernek, a jogi normák és a kötelező társadalmi-állami előírások halmazának tünteti fel. A Jogklinika ebbe a jól eltervezett, előre kialakított rendszerbe a dinamizmus, a formálhatóság, – némi malíciával – a kétely szellemét viszi bele. Bizony kiderült, hogy a jól megtanult alapfogalmak légvárra épültek, hogy az értelmezés önkényessége maga a jog akkor, amikor az önkény megengedhetetlen. A jog kettős természetének ütközése – ami egyébként szintén természetes – a hallgatóknak meglepetést okoz ugyan, de okozhat elutasítást is éppúgy, mint a kétely szisztematikus feldolgozását tudományos diákköri dolgozatban vagy esetleg szakdolgozatban. Úgy gondolom, hogy éppen erre a jogon belüli másként gondolkodásra találták ki a Jogklinikát: így ha nem lenne, biztosan ki kellene találni.